

Festschrift
To Commemorate the 80th Anniversary of
Prof. Dr. Talat Tekin's Birth
ISSN 1226-4490

International
Journal of
Central
Asian Studies

Volume 13 2009

Editor in Chief
Choi Han-Woo

The International Association of Central Asian Studies
Korea University of International Studies

koldul, koldus [kolduş]*

Árpád Berta
Szeged Üniversitesi

Abstract: Borrowed words in Hungarian language from Turkish is one of the most important fields of research in Hungarian Turkology. In this article, the word *koldul*, *koldus* is examined and an attempt is made to prove that it's of Turkish origine.

Key words: Hungarian, Turkic, loanwords, *koldul*, *koldus*.

koldus 'dilenci' kelimesinin Türkçe kökenli olduğu ilk kez Vámbéry (NyK 8: 160) tarafından öne sürülmüştü. Vámbéry, Macarca kelimeyi o zamandan beri kanıtı bulunamayan Çağatayca *ḡuduŝ* 'başiboş gezen derviş, dilenci'¹ verisiyle birleştirmiş ve *ḡuduŝ* kelimesi ile aynı aileye ait olan *ḡolguči* 'isteyici' biçimlerinin Türkçe *kol-* 'istemek' eyleminin türevleri olduğunu göstermiştir. Budenz (NyK 10: 104) Vámbéry'nin etimolojisini "sadece görünüşte uygun" denilen kategoriye koymuş ve

*Makale, *Nyelvtudományi Közlemények* 97: 189-195'te yayımlanmış olan "A magyar nyelv korai török jövevényszavainak törökségi hattérehéz, 2. Koldul, koldus" adlı Macarca aslından Emine Yılmaz tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu makale ayrıca *Studia Turcologica Cracoviensia* 10: 2005'te de (49-55) "Hungarian *koldul* 'to beg' and *koldus* 'beggar'" adıyla yayımlanmıştır.

¹Vámbéry sözkonusu makalesindeki veriyi kendi çalışmasından almıştır (*Čagataische Sprachstudien*, Leipzig 1867), bk. 316b: *ḡuduŝ* (Trkm.) 'der Derwisch, Bettler'. Vámbéry'nin verisini –Türkmence bir kelime olarak– daha sonra Budagov (2:72b) ve Radloff (2:1006) zikrederler. Radloff'un sözlüğünde (2:611-612) hem 'rogonosets, prodayuŝıy sobstvennyu jenu; der Hahnrei, ein Mann, der seine eigene Frau prostituiert' hem de 'brodyacıy niŝçıy derviş', ein sich umhertreibender bettelnder Derwisch' anlamında *ḡodoŝ*, *ḡodaŝ* (Osm.) verilerini buluyoruz. Radloff'un verilerinin birbirinden ayrılması ve kontrol edilmesi gerekir.

açıklama yapmaksızın –ve temelsiz olarak– Türkçe *kol-* ‘istemek’ eyleminin anlamını ‘özür dilemek’ biçiminde daraltmıştır. Hunfalvi (NyK 14: 446), Macarca kelimenin Rumencedeki, Munkácsi (NyK 17: 75, 80) ise Güney Slavcasındaki ödünç biçimlerine dikkati çekmiştir. Munkácsi aslında Macarca *koldus* kelimesini açıkça Ugor kökenli kelimeler arasında sayar. Gyula Németh KCsA 2:198’de ve daha sonra János Török takma adıyla KCsA 2: 238’de *koldus* kelimesinin Türkçe kökeni konusunda görüşlerini ortaya koymuştur. Bárczi (Szófsz. 168a) *koldus* kelimesinin etimolojisini belirsiz saymış ve yapılan açıklama, *koldus* [kolduş] adından ayrılması çok zor olan *koldul* [‘istemek’] eylemini çözümsüz bıraktığı için kelimenin Türkçe kökeninin ikna edici olmadığını göstermiştir. *koldus-koldul* kelime çiftinin belki *kólál* [kölāl] ‘avare gezmek, dolanmak’ eylemiyle ilişkili ve son çözümlemede *kajla* [kayla ‘eğik’] kelime ailesine ait olabileceğini ileri sürüyor. Bárczi’nin mantıklı tanıtılarını –*koldus* adının *koldul* eyleminden ayrılamayacağı gibi– daha sonra D. Bartha (MNy 49: 174), Pais (MNy. 49: 175) ve TESz. hazırlayıcıları da tekrarlamışlardır, fakat Bárczi tarafından öne sürülen etimolojinin kabul edilebilirliği konusunda Macar dilbilim literatüründe görüş birliği yoktur (krş. Török: MNy. 50: 35).

koldus-koldul kelime çiftiyle son zamanlarda Ligeti de (1986: 212) ilgilenmiştir. TESz.’de (2: 524ab) *koldul* maddesi altında sıralanmış olan ve *kalandozik*’ten [‘amaçsız, başıboş dolanmak’] *kalimpál*’a [kalimpāl ‘el, ayak oynatmak, kıpırdatmak’] veya *kódorog* [kōdorog ‘dolanmak, gezmek’] üzerinden bütünüyle *kóricál*’a [kōritsāl] veya *kóvályog*’a [kōvāyog ‘avare gezmek, dolanmak’] kadar *koldus-koldul* çiftiyle ilgili olarak ifade edilmiş olan bütün biçimlerin gerçekten buraya ait olmalarının çok güç olduğunu göstermiş ve yapılan açıklamayı haklı olarak riskli bulmuştur. TESz.’te kelime ailesinin bir üyesi olarak gösterilmiş olan eylemlerden hiçbirinin ‘sadaka istemek, dilenmek’ anlamı yoktur. Ayrıca, *koldus* için “Eski Türkçeden yapılan etimoloji –krş.: Kaşg. *kolđaçı*, Uyg. *kolğuçı*, *kolğuçı*, *holtğuçı* (Németh, KCsA. 2: 198): ‘dilenci’– *koldul* eylemini çözümsüz bıraktığı için çok zor kabul edilebilir” açıklamasını yapan sözlük hazırlayıcıları, ağır sesbilgisel ve biçimbilgisel zorlukları da çözümlememişlerdir.

Ligeti (1986: 212) TESz.'teki maddebaşı için yapılan açıklamayı reddederek *koldus-koldul* kelime çiftinin çözümünde muhtemelen Türkçe açıklamaya geri dönmek gerektiğini düşünmüştür. Fakat (ona göre) bilinen Türkçe etimoloji “gerçekte doyurucu değildir, en azından geleneksel etimoloji yöntemlerini izlediğimizde.” Ligeti –çok doğru olarak– güçlüğü sadece *koldus* [kolduş] kelimesinin Vámbéry'den (NyK 8: 160) beri gündemde olan köken açıklamasının *koldul* eylemini hesaba katmamasında değil, ayrıca Macarca *koldus* [kolduş] kelimesinin, bu kelime için gösterilmiş olan *kolguçı*, *koltguçı* veya *koldaçı* biçimlerinden hiçbirine geri götürülemeyeceğinde de görmüştür. Ligeti sözsonu *oçı* ögesinin Macarca -s [ş] ile temsilini kanıtsız bulur. Ligeti'nin karşı çıkış nedeni olan, Türkçe *oçı* ekinin Macarca -s'ye [ş] uygunluğunun, şüpheli Macarca *orvos* [orvoş ‘doktor’]~Türkçe *arvışçı* birleştirmesi dışında kredisi olmayışı durumu, belki halledilemez görünmese de üzerinde düşünülmesi gerekir.²

Ligeti dikkate almasa da eski *koldus* [kolduş] <Türkçe *kolguçı*, *koltguçı* etimolojisiyle ilgili başka güçlükler de vardır. Macarca söziçi -*ld-* ne *kolguçı*, ne de *koltguçı* biçimiyle açıklanabilir³, söziçi -*ld-* ne -*lg-* ne de

²Türkçe *+çI* eki yerine Macarcadaki –etimolojileri kesin olan– Türkçe ödünç kelimelerde -*cs* [ç] sesi bulunur: krş. *ács* [āç ‘doğramacı’] < **agāç+çı*, *bölcs* [bölç ‘bilge’] < **bügāt+çi*, *szatócs* [satōç ‘satıcı’] < *sat-Xg+çı*, *szűcs* [sűç ‘kürkçü’] < **şiyçi*. Róna-Tas, her ne kadar bu etimolojisi kesin olan kelimelerdeki Macarca -*cs* [ç]~Türkçe *+çI* denkliliğini izlese de, kullanımına sunduğu için teşekkür borçlu olduğum –henüz yayımlanmamış olan– çalışmada aynı zamanda, çalışma hipotezi düzeyinde de olsa Macarca -*s* [ş]~Türkçe *+çI* denkliliğini gösteren Türkçe ödünç kelimeler olabileceğini de hesaba katar. Yukarıda söz edilmiş olan *orvos* [orvoş ‘doktor’] yanında *táltos* [tältoş ‘şaman’], *társ* [tārş ‘arkadaş’] ve burada tartışılmakta olan *koldus* da bu –etimolojisi kesin olmayan– kelimelerden olabilir.

³Macar dilindeki Türkçe ödünç kelimeler arasında söziçi -*ld-*'yi aşağıdaki kelimelerde de buluruz: *ildomos* [ildomoş ‘yakışık alır, yerinde’] <krş. Tü. *(y)*ıldam*; *köldök* [‘göbek’] < **kildik* (<? *kindik*). Verilen Türkçe biçimler arasında -*ld-* ses grubu yerine Macarcada ayrıca, daha eski bir *-*ld-* ses grubundan gelen -*gy-* (*ágyú* [ād'ü‘top (silah)'] < *aldağ* veya **alday*) ve -*d-* (*bóda* [böda

-ltg- bileşiği yerine bulunabilir. *koldus* [kolduʃ] kelimesi, Türkçe *-ltg-* bileşiğinin *-lt-* bileşiğine deðiştiği ara biçimlerle açıklanamaz.⁴

Bütün bunlar gösteriyor ki *koldus*'un [kolduʃ] söziçindeki *-ld-* bileşiği nedeniyle, eğer yukarıda –TESz. hazırlayıcıları ve Ligeti sayesinde– belirtilmiş olan sakıncaları halledebilsek de, ödünç alınan Türkçe biçimler arasından *kolğuçı*, *koltgıçı* veya **koltuçı* biçimlerini yine de silmemiz gerekecek. Kaşgari'de görülen *koldaçı* biçimi başka bir durumdur.⁵ Bu biçim söziçi *-ld-* nedeniyle ödünç alınan biçim olarak rol oynayabilse de, *koldus*~ *koldul* kelime çiftini açıklayamaz ve Ligeti tarafından sık sık eleştirilen Türkçe *oçl* ~ Macarca *-s* [ʃ] denkliğinin kanıtsızlığı konusunu da yine çözümsüz bırakır.

Ligeti –pek çok kez olduğu gibi– bu kez de mümkün çözümü göstermiş– fakat yine pek çok kez olduğu gibi– kendi görüşünü ifade etmemiştir. Sözkonusu çalışmasında (1986: 212) şöyle yazar: “*koldus* [kolduʃ] ~ *koldul* kelime çiftindeki *-(u)s* [ʃ] ~ *-(u)l* kuşkusuz Macarca eklerdir”.

Macarca *koldus*~*koldul* kelime çiftinde gerçekten de Macarcaya ait bir gelişme görünüyor. Son çözümlemede ise Türkçe kaynaklı ve temelinin **koldu* ‘sadaka isteme, dilenme’ olması mümkündür. Bu –bilgilerime

‘kabza’]<**baldağ* veya **baldağ*) de bulunabilir. Sadece bir durumda yukarıdakilerden farklı bir temsil buluyoruz, fakat bu sayısız deðişkeler gösteren *ketreng* ‘zırh, göğüslük’ (bk. *kömödörög* [kömödörög], *kömödreg* [kömödreg], *kömödrög* [kömödrög], *kömöndörög*, *keméndereg* [keméndereg], *kentereng*, *kentereg*, *kémendereg* [kémendereg], *kémendereng* [kémendereng]) kelimesinde ötümsüz diş ünsüzü açıkça bir iç gelişmedir (Ödünç alınan Türkçe biçimin **kömüldruk* olması mümkündür).

⁴Türkçe söziçi *-lt-* yerine, Macarcadaki Türkçe öğeler *-lt-* (*-jt-* [*-yt-*]) denkliğini gösterirler. Sadece kesin sayılan ve buraya ait olan biçimleri veriyorum: *balta* [‘balta’]<**balto*; *bojtorján* [boytoryān ‘dulavratotu’]<**balturjan*.

⁵bk. Kaşg. 210 (Dankoff-Kelly 1: 316): *koldaçı* ‘beggar’, şu cümlede: *koldaçıka miñ yağāk barça bilä ayruķ tayāk* ‘I owe the beggar a thousand walnuts; besides all this (I’ll give him) a stick to lean on’.

göre gösterilemeyen– biçimin rekonstrüksiyonunu aşağıdaki tarihsel ve modern Türk dillerine ait veriler destekliyorlar:

Temel biçim –bilinen ve bugüne kadar Türkçe etimolojiler arasında da son çözümlemede çıkış noktası olarak kullanılan –‘istemek; yalvarmak’ anlamlı *kol-* eylemiydi. Temel eylemin tarihsel verileri için Clauson’un etimolojik sözlüğüne (616b-617a: *kol-* ‘to ask for (*something* Acc.)’⁶) ve Eski Türkçe sözlüğe (DTS 454a: *kol-* ‘prosit’, *dobivat’sya*, *vımalivat’*; *jelat’*)⁷ bakınız.

Daha önemli olan Eski Uygurca ve Mani⁸, Brahmi⁹ veriler yanında, Kıpçak dil grubunda¹⁰ ve Çağataycada¹¹ Orta Türkçe verileri buluyoruz.

⁶Clauson *kolğūçī* yanında görülen *koltğūçī* biçiminden de söz ederek, *kol-* eyleminin ikincil bir *kolt-* biçimi de (özellikle bk. 621b: D *kolğūçī* Dev. N. Ag. fr. *kol-*; ‘dilenci’ maddesi), olduğunu düşünmüş ve buna dayanarak ikincil bir *kolt-* eylemi olduğu sonucuna ulaşmıştır. DTS hazırlayıcıları da benzer biçimde düşünmektedirler (krş. 454b: *kol-* ‘prosit’). Gerçekte, böyle ikincil bir eylem biçimi tasarlamak için hiçbir nedenimiz yoktur. Liğeti ise (1986: 212) –Clauson’ı ve DTS’ı izleyerek– Türkçede böyle veriler göstermeksizin, *kold-*, *kol-* gibi sıklık eki taşıyan değişkelerden söz eder. Clauson ve Liğeti’yi aldatan verilerin doğru değerlendirmesini Erdal yapmıştır. *kolğū+la-* ‘istemek’ eyleminin çözümlenmesiyle ilgili olarak, *-t-* ögesinin temel eylemin bir bölümü, ettirgenlik eki olmadığını, sonant (yarı ünsüz) önünde ortaya çıkan bir diş ünsüzü olduğunu göstermiştir (1991: 440). Bu ses, uygun koşulları taşıyan başka sözlük öğelerinde de görülür: krş. örn. *külgü* ~ *kültgü* ‘apoplexy’ (Clauson 718a), *bağır-lak~bağırtlak* ‘sand grouse’ (Clauson 319ab).

⁷Aşağıdaki türevleri de krş.: Clauson 620a: D *koltur-* Caus. f. of *kol-* (Kaşg. 362 (Dankoff-Kelly 2:): *ol mindin nāñ kolturdi* ‘He had someone ask (*sa’ala*) me for something’.); 621a: D *kolğır-* Hap. leg. Inchoative f. of *kol-* (bk. Kaşg. 363 (Dankoff-Kelly 2: 59): *ol mindin kolyirdi* ‘He was about to ask me for something’); 623b: D *kolun-* Refl. f. of *kol-* (bk. Kaşg. 345 (Dankoff-Kelly 2: 41): *är nāñ kolundi* ‘The man asked for (*sa’ala*) a thing’); 624a: D *kolunğūçī* Dev. N. Ag. fr. *kolun-* ‘beggar’.

⁸Hamilton: *kol-* ‘solliciter, demander’: *nä kut k.-ur siz* 11.4; *ol bergim üçün täñri kuli maña k.-yalı id tep temädi* 28.9; *koltyuçı, qoltyuçı* ‘Quémandeur, mendiant’; *yoy çıyay k.-lar* 1.20; TT 1-5 (Index): *kol-* ‘erbitten’: *krmşuxn k.-tı* IIA 36: *krmşuxn kol-tı* ‘erbat Verzeihung’; *k.-urbız* III 173: *kut kolur-biz sizin* ‘Segen

Modern dillere ait veriler, Ligeti'nin (1986: 212) işaret ettiği kadar yaygın değildir. Temel biçim ve türevleri Oğuz dillerinde, Çuvaşçada, Yakutçada, Halaççada eksiktir. Sibirya Türk dillerinde ve –Karaim di-yalektleri hariç– Kıpçak dil grubunda da izini bulamıyoruz. İlgili veriler aşağıdadır:

Kıpçak:

kar.T, H *kol-* 'prosit'', krş. *kolam astn* 'oçen' proşu', kar.K *kol-* 'prosit''; etimolojik olmayan *-t-* ile **-ğA* ekli türevler: kar.H *koltka* 'pros'ba; molitva, molenie', kar.K *koltkā* 'mol'ba, pros'ba; molitva', kar.T *koltxa* 'pros'ba, mol'ba; molitva'; aktif özneyi gösteren **(X)g+çI* ekli türevler: kar.H *koluvcu* 'prositel''; kar.T *koluvçu* 'prositel'', temel eylemin *-(X)n-* dönüşlülük eki almış türevleri: kar.T, H *kolun-* 'prosit', vıpraşivat'; napraşivat'sya', *maxlania kolundı* 'on prosil izvineniya'.

Doğu Türkçesi:

Sal. *kōta-* (?¹²)II (êyş.) 'spraşivat'', SUyg. *ķ'ot-* 'prosit'' (Ten.: Malov 57).; aktif özneyi gösteren **-ğUçI* ekli türevler: *ķ'otqıca*, *kolqıça*, *kolqıçı* 'prositel', nişçi'.

Türkçenin tarihsel verileri ve dağınık modern veriler arasında *koldus* [kolduş]~*koldul* kelime çiftini mükemmel olarak açıklayabilecek bir biçim bulamıyoruz, fakat Türkçe veriler bir **koldu* 'sadaka isteme, dilenme' biçimini tasarlayabilmemiz için yeterince imkan sağlıyorlar. Bu

erflehen wir (von) Dir'; *irinçülärimin boşuy ķ-up* IVB 50; *kolun-* 'erflehen': *ķ-tılar* III 141: *ķut koluntılar tözüğü* 'Segen erflehten sie alle'.

⁹ TT VIII (Index) *kol-* 'erflehen' (?); *hkuol-* K 5 (?); *kolıur-* 'erflehen': *hkuol/or-* K 5,5; *kolunlug* 'bittend': *hkolomlug* K 7.

¹⁰Krş. Berta 1996: 258.

¹¹Krş. Rabg. *kol-* 1. 'to request', passim.; 2. 'to beg'; *kolgalu bardum* b.165r7.; 3. 'to ask for the hand of a woman', A.49r19, B.42v13 ~ *al-*, C.31v32 *kolınu bardum*, C.75v10.; *kolguçı* 'beggar', B.165r1~*darvış*, C.75v4.

¹²Sözsonu *-a-* açıklanmaya muhtaçtır. Salarca verinin, Orta Türkçe döneminden beri izlenebilen sıklık ekini gösteriyor olması mümkündür. Tenişev'in, Salarca veriye, *kōta-*'nın, araştırılmaya muhtaç bir görüş olmakla birlikte, Çince'den ödünçlenmiş bir kelime olabileceği notunu eklemesi de aynı şekilde düşündürücüdür.

**koldu* biçiminden hem *koldul* eylemi¹³, hem de *koldus* [kolduş] adı¹⁴ Macarcalaştırma ekleriyle ortaya çıkmış gelişmeler olarak açıklanabilirler. Burada tasarlanmış olan **koldu* biçimi, *kol-* ‘istemek, dilemek’ eylem kökünün eylemden ad yapım eki *-dU* ile yapılmış bir türevidir. Türkçe ergativ eki *-dU* ile, en son olarak Erdal Eski Türkçe korpusunda ilgilendi (1991: 332-334). *-dU* eki geçişli ve geçişsiz eylem köklerine aynı biçimde eklenebiliyordu. *-dU* eki geçişli eylem köklerine eklenerek, ya temel eylem tarafından işaret edilen hareketin sonucunu, nesnesini, ya da eylemin ifade ettiği hareketin sürecini gösteren isimler türetiyordu. Erdal (332) tarafından Eski Türkçe ile ilgili olarak verilmiş olan malzemeler içindeki *umdu* ‘coveting, begging’ adının *umdu+çı* “beggar” türevi de biliniyor. Eski Türkçe *um-* ‘istemek, yalvarmak’, *kol-* eyleminin mükemmel bir anlam dengidir. Bu anlam paralelliği, doğal olarak, burada tasarlanmış olan **kol-du* ‘isteme, dilenme’ biçimini kesinleştiremiyor, fakat var olma olasılığını güçlendiriyor.

¹³Addan eylem yapım eki *+/-* için krş. Bárczi-Benkő-Berrár 330.

¹⁴Addan ad yapım eki *+s* [ş] için krş. Bárczi-Benkő-Berrár 331.

Kisaltmalar ve Kaynaklar

- Bárczi, Szófsz.=Bárczi, G. (1941). *Magyar szófejtő szótár*. Budapest.
- TESz.=Bárczi, G., L. Benkő, J. Berrár (1967). *A magyar nyelv története-etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai kiadó.
- Bartha, K. (1953). “Koldus”. *MNy* 49: 174
- Berta, Á. (1996). *Deverbale Wortbildung im Mittelkiptschakisch-Türkischen*. Turcologica: Wiesbaden.
- Boeschoten, H. (1995). *Al-Rabghūzī, The Stories of the Prophets, Qiṣaṣ al-Anbiyāʾ. An Eastern Turkish Version I-II*. Leiden-New York-Köln.
- Budagov, L. (1869-1871). *Sravnitelʹnyy turetsko-tatarskiy narečiy I-II*. St.Pbg.
- Budenz, J. (1871). “Jelentés Vámbéry, Á. magyar-török-tatár szóegyeztetéseiről”. *NyK* 10: 67-135.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Çağ.= Çağatayca
- Dankoff, R.-J. Kelly (1982-1985). *Maḥmūd al-Kāšyarī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk)*. 1-3. Harvard University Printing Office.
- DTS=*Drevnetyurkskiy slovarʹ*. (1969). Haz. V. M. Nadalyayev vd.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon*. 1-2. Turcologica 7: Wiesbaden.
- əyş.= Salar diyalekti. bk. Tenişev
- Gabain, A. von (1954). *Türkische Turfan-Texte. 8. Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Sprachen. Literatur und Kunst. Jahrgang 1952 Nr. 7*. Berlin.
- Hamilton, J. (1986). *Manuscripts Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang I-II*. Paris.
- Hunfalvy, P. (1878). “A rumun nyelv”. *NyK* 14: 265-308, 376-464
- kar.T= Karaimcenin Trakay diyalekti. bk. KRPSI
- kar.H= Karaimcenin Haliç diyalekti. bk. KRPSI
- kar.K= Karaimcenin Kırım diyalekti. bk. KRPSI
- Kaşg.= Dankoff-Kelly
- KRPSI= *Karaimsko-russko-polʹskiy slovarʹ*. Eds. N. A. Baskakov vd. Moskva 1974.
- Ligeti, L. (1986). *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Budapest.
- Malov, S. Ye. (1967). *Yazık jeltıǵ uygurov*. Moskva.
- Munkácsi, B (1883). “Magyar elemek a déli szláv nyelvekben”. *NyK* 17: 66-126

- Németh, Gy. (1926). "Koldus". *KCsA* 2: 198.
- Németh, Gy. (Török János adıyla) (1926). "A *koldus* és *dió* szóhoz". *KCsA* 2: 238
- Osm.=Osmanlica
- Pais, D. [supplementary remark]. *MNy* 49: 175.
- Rabg.=Boeschoten
- Radloff, W. (1893-1911). *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte. 1-4.* Sankpeterburg.
- Sal.=Salarca. bk. Tenisev
- SUyg.=Sarı Uyurca. bk. Malov 1967
- Tenisev, É. R. (1976). *Stroj salarskogo jazıka*. Moskva.
- Török, G. (1954). "A dalékok a liquidák nyújto hatásának jelentkezéséhez". *MNy* 50: 32-37.
- Trkm.=TrkmRSI
- TrkmRSI= *Turkmensko-russkiy slovar'*. Eds. N. A. Baskakov. Moskva 1968.
- TT I-IV (Index)- W. Bang und A. Von Gabain, *Türkische Turfan-Texte. 1-5.* Sonderausgabe aus den Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften. *Phil.-Hist. Klasse*. Berlin 1929-1931.
- TT VIII=Gabain 1954
- Uyg.=Uyurca
- UygRSI= *Uygursko-russkiy slovar'*. Ed. T. R. Rahimov. Moskva 1968.
- YUyg.=UygRSI
- Vámbéry, Á. (1867). *Čagataische Sprachstudien*. Leipzig.
- Vámbéry, Á. (1870). "Magyar és török-tatár szögyezések". *NyK* 8: 109-189.